

Eindverslag Programma Speelnatuur verenigen

januari 2011 t/m maart 2015

Inleiding

Stichting Oase / netwerk Springzaad en Staatsbosbeheer zijn sinds eind vorige eeuw actief betrokken bij de inrichting van terreinen waar kinderen op een heel directe en speelse manier in aanraking komen met de natuur: bij scholen en kinderopvang, in buurten en wijken, in bossen en polders. In boeken, brochures en artikelen in vakbladen, bij lezingen, studiedagen en symposia is over de noodzaak om de natuur dichterbij de kinderen te brengen geschreven en verteld. Er zijn door (o.a.) Stichting Oase / Springzaad en Staatsbosbeheer projecten uitgevoerd, zoals resp. *Allemaal spelen* en *Natuursprong*; beide met de bedoeling om *alle* kinderen vaker in de natuur te laten spelen.

Beide organisaties waren ook betrokken bij het onderzoek Speelnatuur en Veiligheid en het project Spelenderwijs (gefinancierd vanuit het ministerie van LNV, uitgevoerd door Gerard de Baaij en Bas Visser). De activiteiten die door het open netwerk Springzaad (dat organisatorisch deel uitmaakte van Stichting Oase) werden uitgevoerd hadden een landelijk en soms zelfs internationaal karakter. Het werd steeds duidelijker dat er daarnaast ook behoefte bestond aan *regionalisering* van de activiteiten, zodat belangstellenden de informatie en inspiratie ook dichterbij huis / school / kinderopvang etc. zouden kunnen vinden.

Het leek ons ook belangrijk dat iedereen die in een bepaalde regio interesse heeft in speelnatuur met elkaar in contact kan komen, zodat kennis en ervaringen uitgewisseld kunnen worden, bij voorkeur in de vorm van een CoP (Community of practice ofwel praktijknetwerk).

Met het programma Speelnatuur Verenigen, waarvoor we in 2010 subsidie aanvroegen bij Regeling Draagvlak Natuur, beoogden we daarom: *mensen/organisaties samen te brengen in (praktijk)netwerken met als doelen kennisvermeerdering en onderlinge uitwisseling*. Het ging (en gaat) daarbij uitdrukkelijk om *alle* mensen die zich, op regionaal, landelijk en internationaal niveau, in willen zetten voor speelnatuur. Het uiteindelijke doel was uiteraard **het verhogen van de kwantiteit en kwaliteit van speelnatuur**.

In 2011 zijn we gestart met een zoektocht naar een goede aanpak om tot regionale praktijknetwerken te komen.

We hebben daarin twee wegen bewandeld: In Noord-Holland zijn we gestart met expertmeetings voor initiatiefnemers uit deze regio. We wilden kijken of we via een cursus (en/of meerdaagse excursies) de basis konden leggen voor een meer continue groep. De andere weg was om regionale Communities of Practice (CoP's) te starten waarbij groepen ontstaan die gezamenlijk kijken naar kwaliteit, beheer en gebruik van speelnatuur. Parallel hieraan liep een traject van ontdekkingsreizigers waarbij wij samen met een lokale partner een inventarisatie maakten van de aanwezige speelnatuur en gezamenlijk een kader ontwikkelden voor kwaliteit van de aanwezige speelnatuur.

Door deze wegen te bewandelen (aangevuld door een interviewreeks met praktijkdeskundigen op het gebied van CoP's) kregen we een goed inzicht in faal- en succesfactoren. Op basis hiervan is de keuze gemaakt voor het opzetten van regionale netwerken die het karakter hebben van een CoP, met een speciale rol voor de lokale trekker,

die een rol krijgt als regionale speelnatuurconsulent. Daarvoor ontwikkelden we verschillende handvatten, samengebracht in de Springzaad Regiomap.

Wijzigingen ten opzichte van het programma

Voor aanvang van het programma gingen we er dus van uit dat we, na een grondig onderzoek naar faal- en succesfactoren van CoP's, en een inventarisatie-onderzoek naar speelnatuur in Nederland, de oprichting van 12 regionale groepen zouden kunnen stimuleren op basis van cursussen en meerdaagse excursies, waarbij de deelnemers elkaar en elkaars kwaliteiten zouden kunnen leren kennen.

In de praktijk bleek dat het aanbieden van cursussen en excursies niet de goede ingang was om regionale speelnatuurnetwerken te stimuleren. Uit ons onderzoek naar faal- en succesfactoren van praktijknetwerken bleek dat juist een duidelijke, kundige en enthousiaste **trekker** heel waardevol is om een regionaal netwerk op te bouwen.

Onze aanpak werd daarom om aan te sluiten bij de **lokaal aanwezige energie**: daar waar een lokale speelnatuurconsulent het initiatief oppakt om tot de start van een regionaal netwerk te komen hebben wij ondersteuning en begeleiding aangeboden in de vorm van:

- coachen (supervisiegesprekken, samen locaties bekijken en analyseren, etc.);
- ondersteuning met materiaal; consulenten kregen de beschikking over relevante boeken, brochures, fotocollages en een speciaal ontwikkelde Springzaadmap;
- ondersteuning bij het online brengen van de regio/ruimte op de website;
- financiële bijdrage: vrijwilligersvergoeding i.v.m. inventariseren, bijdrage voor het online brengen/websiteteksten schrijven/actualiseren;
- indien gewenst presentatie tijdens de startbijeenkomst, waarin we de verbinding legden tussen Springzaad regionaal en Springzaad landelijk;
- ondersteuning bij het organiseren van activiteiten, zoals startbijeenkomsten, cursussen, workshops e.d.

Tijdens de programmaperiode vond bij Staatsbosbeheer een grote veranderopgave plaats. De afgesproken doelen van het programma 'Speelnatuur Verenigen' bleven echter onverminderd van kracht. Daarbij is wel een andere insteek gekozen, waarbij Staatsbosbeheer niet langer 'voor' maar nu 'met' de samenleving speelnatuurplekken wil realiseren. Deze aanpak paste goed in de vorm waarmee ook in 'Speelnatuur verenigen' gewerkt werd. Namelijk vraag gestuurd en daar waar lokaal energie aanwezig is, ondersteuning bieden aan de initiatiefnemers.

Deze gewijzigde aanpak is begin 2014 aan Dienst Regelingen gemeld, waarbij is aangegeven dat het lespakket kinderpaticipatie onderdeel is geworden van de Toolkit Buitenspelen die Staatsbosbeheer heeft ontwikkeld. Deze Toolkit omvat het boekje 'Speelbossen voor en door de buurt' en een NME-programma voor het gebruik van speelbossen door scholen en BSO. Deze Toolkit is beschikbaar voor initiatiefgroepen die in de terreinen van Staatsbosbeheer speelnatuur willen realiseren, waarbij deze groep voor de realisatie ondersteund wordt door de boswachter. De Toolkit is op aanvraag kosteloos te verkrijgen.

Resultaten

In en buiten het kader van dit programma hebben wij, samen met vele anderen in het Springzaadnetwerk, zowel op regionaal, landelijk als internationaal niveau ruim vier jaar aan de eerder genoemde doelen gewerkt, en alle inspanningen hebben gelukkig het beoogde

effect gesorteerd. Zelfs meer dan we van te voren verwacht hebben. Kwantitatief gezien zijn er bij voorbeeld op regionaal niveau meer regionale consultantschappen / praktijknetwerken ontstaan dan we bij de aanvraag voor deze subsidie hebben aangegeven (23 i.p.v. 12). Kwalitatief gezien heeft de internationale conferentie, die in de planning van dit programma voor eind 2014 aangekondigd stond, onze verwachtingen ruimschoots overtroffen.

Bij de bespreking van de eindresultaten zullen we de verschillende niveaus als leidraad nemen: van regionaal via landelijk naar internationaal.

Regionaal

Door het opstarten en ondersteunen van regionale netwerkgroepen beoogden we kennis en ervaring rond speelnatuur ook in de regio's te ontwikkelen en te verspreiden. Regionalisering is een tendens die ook in andere sectoren een steeds belangrijker rol speelt. Vaak om dezelfde redenen als waarom wij er voor kozen: aanbod dicht bij de vraag; kortere lijnen, inspirerende voorbeelden om de hoek.

De regionale netwerken van Springzaad zijn samenwerkingsverbanden tussen de werkvelden: groenbeheer, onderwijs en kinderopvang, lokaal sociaal beleid zoals welzijn en speelruimte, maar ook groen- en speelruimtebeleid. De speelnatuurconsulent vormt de spil (trekker/coördinator) van dit netwerk.

De grootte van een regio hangt sterk af van de bevolkingsdichtheid. Soms kan een regio zo groot zijn als een hele provincie (bijvoorbeeld Flevoland, Drenthe en Zeeland), soms bestaat de regio uit maar een gemeente (Amsterdam bijvoorbeeld), vaak gaat het om een grote gemeente plus de omliggende gemeenten (Amersfoort en omgeving bijvoorbeeld). Sommige regio's bestaan uit een aantal plattelandsgemeenten die vaak al op verschillende manieren samenwerken (b.v. Regio Noord-Veluwe). Soms is zo'n regio al bekend onder een bepaalde naam (b.v. Regio Nederrijn). In dat geval is het handig dezelfde naam en hetzelfde gebied te kiezen.

Speelnatuurconsulenten begonnen hun werkzaamheden altijd met het inventariseren van speelnatuurlocaties en van mensen die een rol kunnen spelen in het regionale netwerk. In het document *Ontdekking van de speelnatuurwereld* staat een uitgewerkte **definitie** van wat speelnatuur inhoudt en waar speelnatuur te vinden is. Als de speelnatuurconsulenten een goed beeld hebben gekregen van wat er in de regio te beleven valt konden ze hun regionale deel van de website gaan vullen en een startbijeenkomst organiseren voor het regionale netwerk speelnatuur.

Op de regiopagina's op de website zijn er verschillende mogelijkheden gecreëerd anderen, binnen en buiten de regio, op de hoogte te houden van de ontwikkelingen: blog, nieuws, verwijzingen naar sociale media. En natuurlijk kunnen ze via de website duidelijk maken waarvoor mensen bij het speelnatuurconsulentschap terecht kunnen.

Bij de startbijeenkomst van het regionale netwerk werd o.a. besproken welke activiteiten gewenst zijn: cursus, excursie, workshops, materiaal maken. En er werd geïnventariseerd wie hier een actieve rol bij willen gaan spelen.

Er zijn nu - juni 2015 – in 23 regio's mensen actief bezig met de op- of verdere uitbouw van een speelnatuurconsulentschap / regionaal netwerk in **Drenthe, Noord-Overijssel, Deventer en omgeving, Noord-Veluwe, Flevoland, West-Achterhoek, Nijmegen en omgeving, Amersfoort en omgeving, Nederrijn, Utrecht, Amsterdam en omgeving, Texel en de Noordkop, IJmond, Leiden en de Bollenstreek, Delft en omgeving, Zoetermeer en omgeving, Rotterdam en de Rijnmond, Zeeland, West-Brabant, Tilburg en omgeving, Groenewoud en Bommelerwaard, Eindhoven en de Kempen, Zuid-Limburg.**

Van deze 23 regio's zijn er 17 online (**vet gedrukt**); <http://www.springzaad.nl/regionale-consulenten-speelnatuur>.

Er zijn de afgelopen jaren op regionaal niveau excursies, workshops en cursussen georganiseerd, blogs geschreven om anderen bij het netwerk te betrekken en de Gemeenteraadsverkiezingen waren in verschillende gemeenten aanleiding om meer aandacht voor dit thema te vragen.

Inspiratie- en uitwisselingsbijeenkomsten

Twee keer per jaar organiseerden we voor de regionale speelnatuurconsulenten inspiratie- en uitwisselingsbijeenkomsten. De eerste bijeenkomst vond plaats op 26 april 2013 in Kasteel Stoutenburg, de tweede bijeenkomst op 20 en 21 september 2013 op de Noord-Veluwe (Ermelo/Harderwijk).

Startbijeenkomst Regionale Speelnatuur Noord-Veluwe

Vrijdag 12 oktober 2012 vond op de Vrije School Valentijn in Harderwijk de startbijeenkomst van het Regionale Netwerk Speelnatuur Noord-Veluwe plaats. 15 enthousiaste mensen uit de NME-wereld, het onderwijs, de kinderopvang en de sociaal-culturele wereld namen deel aan deze oprichtingsbijeenkomst en maakten de eerste afspraken voor een hopelijk nog lang vervolg.

En de 3^e bijeenkomst in het Noord-Brabantse Heeze. De vierde bijeenkomst i.s.m. Regio Deventer (november 2014) had een bijzonder karakter, omdat het een gecombineerde bijeenkomst was: naast de regioconsulenten waren ook de bestuursleden van Stichting Springzaad, het secretariaat van Stichting Springzaad en een externe begeleider (Vivian Siebering) aanwezig. Behalve elkaar op de hoogte brengen van de ontwikkelingen op landelijk en regionaal niveau was hier ook een belangrijk onderdeel om met elkaar te delen waar ieder door geïnspireerd wordt en welke droom ieder heeft voor de toekomst van Springzaad. Naast een organisatorische borging hebben we ook het gedachtengoed en de ervaringen van startende regionale netwerken willen vastleggen. In het programma hebben wij al aangegeven dat wij een *Train de Trainer* willen ontwikkelen zodat ook nieuw startende regionale praktijknetwerken onze kennis en ervaring opgedaan in dit programma kunnen benutten. Vanuit deze gedachte hebben wij de **Springzaad Regiomap** gemaakt. Hiermee spelen wij in op de vragen en behoeften die een (toekomstig) regioconsulent heeft.

Springzaadmap

Deze Springzaadmap is een mooi vormgegeven, losbladige map met teksten die van belang zijn voor de regioconsulenten, met veel informatie, zowel over Springzaad zelf (o.a. visie) als over hoe je een regionaal consulentschap / praktijknetwerk opbouwt en laat groeien en bloeien. Deze Springzaadmap is aan alle regionale consulenten uitgereikt en is ook beschikbaar voor toekomstige regioconsulenten.

Na afloop van het programma hebben we de regionale consulenten bij wijze van evaluatie een drietal vragen voorgelegd:

1. *Met de meesten van jullie hadden we gesprekken op Texel en/of in jullie eigen regio, waarbij we dan gezamenlijk speelnatuur locaties bezochten en bespraken. We probeerden iedereen zo goed mogelijk te helpen online te komen en ook te ondersteunen bij de organisatie van een startbijeenkomst en andere activiteiten. Daarnaast hebben we met velen van jullie regelmatig telefonisch bijgepraat.*

Hoe hebben jullie onze ondersteuning / hulp ervaren?

2. *Omdat we zelf tegelijkertijd gestart zijn met onze eigen regio Texel en de Noordkop weten we ook uit eigen ervaring dat alles langzamer gaat dan je hoopt, maar dat er wel vooruitgang in zit.*

Hoe zie je zelf de ontwikkeling van je regio op dit moment? Waar liggen kansen, waar liggen knelpunten?

3. *We hebben de afgelopen jaren 2 x per jaar bijeenkomsten georganiseerd voor (en samen met) de regionaal consulenten om bij te praten, uit te wisselen, (weer) geïnspireerd te raken. De bijeenkomst in Kasteel Stoutenburg op 5 juni zal de vijfde zijn in deze serie (en de laatste die wij organiseren).*

Hoe hebben jullie die bijeenkomsten (voor zover je erbij bent geweest) ervaren?

De reacties waren zonder uitzondering heel positief. De kansen en knelpunten gaven zinvolle aanknopingspunten voor de ondersteuning in de toekomst.

Landelijk - oprichting Stichting Springzaad

Om de resultaten van het Programma Speelnatuur Verenigen ook na de programmaperiode te kunnen garanderen, met name ook om de regionale netwerken structureel te kunnen blijven ondersteunen, hebben we tijdens een bijeenkomst van actieve speelnatuurmensen op Kasteel Groeneveld (4 december 2012) de aanwezigen gevraagd wie tijd en energie heeft om samen met Erna van de Wiel (Staatsbosbeheer) en ons, Marianne van Lier en Willy Leufgen, Stichting Oase, een **voorbereidingsgroep** te vormen, om te onderzoeken of er een nieuwe landelijke organisatie opgebouwd kon worden met als doelen:

- Gezamenlijk de visie en missie verder ontwikkelen;
- langzaam maar zeker de taken van het huidige Oase-secretariaat overnemen, zoals website, nieuwsbrief, activiteiten organiseren/uitvoeren, ondersteunen regionale netwerken;
- nieuwe projecten/activiteiten bedenken en uitvoeren (gezamenlijk of in de beroepsgroep);
- een nieuwe organisatie oprichten, daarvoor statuten opstellen en geschikte bestuurders zoeken.

Deze **voorbereidingsgroep** is in 2013 enkele keren bij elkaar gekomen en heeft hard gewerkt aan bovenstaande doelen, zodat op **20 november 2013**, op de [Internationale Dag van de Rechten van het Kind](#), **Stichting Springzaad** officieel opgericht kon worden.

De **bestuursleden** vormen een goede afspiegeling van alle **werkvelden** die bij speelnatuur een rol spelen: onderwijs (basisschool/PABO), kinderopvang, pedagogisch/didactisch, terreinbeheer, ontwerp en aanleg, onderzoek, natuur- en milieueducatie. Zij kunnen, in de denktank die zij met elkaar vormen, de vragen en ervaringen vanuit hun eigen werkveld inbrengen en de opgedane ervaringen vanuit de andere in Stichting Springzaad vertegenwoordigde werkvelden gebruiken om de speelnatuur in hun eigen werkveld te verstevigen/verbeteren. Zij zijn allen al vele jaren actief op het gebied van speelnatuur en brengen dus veel deskundigheid in.

Landelijk symposium 17 mei 2013

Bij de eerdergenoemde bijeenkomst op Kasteel Groeneveld (4.12.2012) hebben we ook gebrainstormd hoe we vorm en inhoud kunnen geven aan de **landelijke conferentie**. Een selecte groep Springzaadleden heeft deze conferentie vervolgens verder voorbereid. De conferentie heeft, onder de titel *Springzaad in volle bloei*, plaatsgevonden op **Kasteel Groeneveld** op 17 mei 2013. Op deze conferentie hebben we d.m.v. workshops en presentaties, zowel binnen als buiten het kasteel, laten zien wat er de afgelopen 10-15 jaar allemaal gebeurd en bereikt is op het gebied van speelnatuur, maar natuurlijk ook een blik op de toekomst geworpen. Er was bijzonder grote belangstelling voor deze conferentie (binnen heel korte tijd was het maximale aantal deelnemers - 90 - bereikt). Roel van Raaij was de gewaardeerde dagvoorzitter. Voor een goede indruk van de workshops/presentaties en andere activiteiten: <http://www.springzaad.nl/springzaad-in-volle-bloei-korte-workshop-omschrijvingen>.

Contact met onderzoekers

We hebben, mede op aanraden van onze contactpersoon bij Regeling Draagvlak Natuur, in 2013 contact opgenomen met onderzoeksinstituut Alterra (gesprek met onderzoekster Fransje Langers). Maar ook met andere onderzoekers op het terrein van speelnatuur (in de ruimste zin) hebben we contact gezocht, in de hoop en met de verwachting de kloof tussen universiteit / hogeschool en praktijk te verkleinen. We spraken daarom ook met Jolanda Maas (VU Amsterdam), Arjen Wals en Anne Remmerswaal (Wageningen UR) en met Dieuwke Hovinga (Hogeschool Leiden). We namen deel aan de klankbordgroep van het onderzoek naar succes- en faalfactoren door Jolanda Maas en deden mee aan een expertmeeting die zij organiseerde. En we vroegen Anne Remmerswaal (WUR) deel uit te gaan maken van het nieuwe Springzaadbestuur.

Het nieuwe springzaadbestuur aan de slag

In maart 2014 hebben we voor het nieuwe Springzaadbestuur een tweedaagse bijeenkomst op Texel georganiseerd, met als belangrijkste doel nadere kennismaking en taakverdeling binnen het bestuur.

1e bestuur Stichting Springzaad, maart 2014, Texel. Boven, v.l.n.r. Elise van Kessel, Sophie Sliepen, Heilien Tonckens (voorzitter), Erna van der Wiel (penningmeester tot 1.1.2015), Pjotr Timmerman; onder: Sigrun Lobst (secretaris), Maike Nelissen, Anne Remmerswaal (penningmeester vanaf 1.1.2015)

Vanaf september 2014 ondersteunde Machteld Klees Stichting Springzaad als secretariaatsmedewerker. In verschillende etappes is zij door ons ingewerkt. In november vond de al eerder vermelde gecombineerde bijeenkomst van regio's en landelijk bestuur en secretariaat plaats. Ook dit was een belangrijke mijlpaal op weg naar verzelfstandiging van Stichting Springzaad. Op 27 maart 2015 zijn de laatste verantwoordelijkheden (website, digitale nieuwsbrief en e-mailverkeer) vanuit Stichting Oase overgedragen aan bestuur en secretariaat van Stichting Springzaad. Hiermee is de nieuwe onafhankelijke organisatie voor speelnatuur in Nederland definitief een feit. Met de afronding van dit programma is een mooie tussenstap gezet voor een verdere professionele doorgroei van het speelnatuurnetwerk in Nederland.

Internationaal netwerk speelnatuur

Internationale bijeenkomst 2014

Van 29 september – 3 oktober vond de in het programma aangekondigde internationale bijeenkomst plaats.

We hebben in 2013 bedacht dat we deze internationale bijeenkomst graag een heel andere vorm willen geven dan gebruikelijk: namelijk als een meerdaagse excursie langs een aantal *highlights*: De 1^e Internationale Speelnatuurkaravaan.

We nodigden voor deze bijzondere gebeurtenis mensen uit die in binnen- en buitenland hun sporen ruimschoots verdiend hebben. Gemiddeld 30 speelnatuurprofessionals en -kenners uit 8 verschillende landen (België, Duitsland, Oostenrijk, Zweden, Engeland, Ierland, Turkije en Nederland) bezochten 5 dagen lang een breed spectrum aan speelnatuurplekken op alle denkbare locaties: bij scholen en kinderopvang, in stadsbuurten en bij natuurgebieden. Wij reisden in die vijf dagen van het oudste speelbos (eigenlijk meer speelduin) van Staatsbosbeheer in Schoorl, via ca. 20 andere speelnatuurprojecten in Velsbroek, Beverwijk, Amsterdam, Zoetermeer, Rotterdam en het eiland Tiengemeten naar Den Haag. Uiteraard ontmoetten wij onderweg steeds weer speelnatuurvrienden op locatie, maar ook mensen (ca. 15) die zich 1 of 2 dagen aansloten bij de karavaan (wij verplaatsten ons voornamelijk carpoolend, maar ook per openbaar vervoer en fiets). Wij - de Nederlandse gastgevers - wilden onze buitenlandse gasten (allemaal deskundig op het gebied van speelnatuur) graag laten zien waar hun inspirerende voorbeelden toe hebben

geleid en hen zelf op onze beurt inspireren met wat er de laatste 10 jaar in Nederland tot stand is gekomen. En dat lukte uitstekend!

Op verschillende locaties kregen onze buitenlandse gasten de gelegenheid te laten zien wat in *hun* land speelt. Dit was met name het geval in de bezoekersruimte van Speelnatuur Tiengemeten en – helemaal aan het eind van het programma – in de lounge ruimte van het Ministerie van Economische Zaken.

De Internationale speelnatuurkaravaan krijgt zeker een vervolg. In juli 2015 zal in Beieren een meerdaagse excursie plaats vinden waarvoor een van de deelnemers aan de Karavaan (Reinhard Witt) met name de Nederlandse deelnemers heeft uitgenodigd. Hij zal daar voorbeelden laten zien van scholen en andere locaties waar biodiversiteit, meer dan op Nederlandse natuurspeelplaatsen gebruikelijk, een belangrijke waarde vormt. Samen met de Belgische Vereniging Springzaad wordt een route bedacht voor een direct vervolg van de karavaan van 2014 (gepland in 2016).

Het internationale speelnatuurnetwerk dat is gevormd, is nu nog informeel. Met Springzaad België zijn wel regelmatige contacten en vormen van uitwisseling. Of er een Europees (of zelfs wereldwijd) speelnatuurnetwerk komt is nog niet duidelijk. Er bestaan uiteraard wel al verschillende internationale koepels, al kennen die (ook) andere doelen of bestrijken die vaak andere doelgroepen (bijvoorbeeld groene schoolpleinen of spelen in het algemeen). Maar we willen wel nader onderzoeken of er behoefte bestaat aan een meer formele vorm van samenwerking en bijvoorbeeld een gezamenlijke website.

Terugblikkend, en een doorkijkje vanaf april 2015

We willen graag benadrukken dat we de afgelopen jaren, door deze financiële ondersteuning vanuit Regeling Draagvlak Natuur, veel verder zijn gekomen met het samen brengen van mensen op regionaal, landelijk en internationaal niveau dan we van te voren dachten. Er bleken meer mensen te zijn dan we verwacht hadden, die bereid waren c.q. zich soms zelfs spontaan meldden, om een regionaal netwerk te ‘trekken’ en een speelnatuurconsulentschap op te bouwen. We hebben deze mensen gevraagd hoe zij de ondersteuning die wij hen konden bieden hebben ervaren en de reacties waren zonder uitzondering heel positief. Ook de onderlinge ondersteuning (intervisie) tijdens de bijeenkomsten die we twee maal per jaar organiseerden werd als zeer nuttig ervaren. Door intervisie en met behulp van de documenten in de Springzaad Regiomap zullen ook na maart 2015 regionale groepen kunnen worden opgezet.

Samen met drie regionale consulentschappen (Leiden en de Bollenstreek, Delft en omgeving en Zoetermeer en omgeving) hebben we in de programmaperiode ook een cursus ontwikkeld en gegeven gericht op het beheer en gebruik van groene schoolpleinen (op initiatief van Fonds 1818). Op dit moment onderzoeken we of het mogelijk is dit project landelijk te verbreden.

De landelijke bijeenkomst in Kasteel Groeneveld in mei 2013 (met Roel van Raaij als dagvoorzitter) was niet alleen snel volgeboekt, maar was inhoudelijk ook voor de vele actieve deelnemers een belangrijke opsteker, om weer vol enthousiasme verder te gaan. De

tijdens de programmaperiode opgerichte Stichting Springzaad heeft inmiddels een jaarprogramma ontwikkeld met activiteiten als excursies (zoals najaar 2014 in Lelystad) en themadagen (zoals Veiligheidsdagen in februari 2015).

Partners waarmee structureel overleg is: Vereniging Wilde Weelde, Groene pedagogen Beraad, Stichting Groen Cement en zusterorganisatie Springzaad België.

Ook de deelnemers aan de internationale speelnatuurkaravaan (september /oktober 2014) hebben – spontaan – na afloop heel positief gereageerd op deze vijfdaagse activiteit. Vijf Duitstalige deelnemers (3 uit Duitsland en 2 uit Oostenrijk) hebben een artikel geschreven over de Karavaan in het blad *Natur und Garten*. Dit artikel zal aan dit eindverslag toe worden gevoegd. Er zijn plannen om deze karavaan navolging te geven door het organiseren van vergelijkbare gebeurtenissen in de ons omringende landen. Ook wordt onderzocht of er gezamenlijk op Europese schaal blijvend kan worden samengewerkt, bijvoorbeeld ook door het gezamenlijk realiseren van projecten (bijvoorbeeld rondom groene PABO's).

Den Hoorn, 24 juni 2015

Marianne van Lier, Willy Leufgen (Stichting Oase), Erna van der Wiel (Staatsbosbeheer)